

EĞİTİM HAKKI ÜZERİNE BİR TARTIŞMA: UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİNİN BOURDIEU ÜZERİNDEN BİR ANALİZİ

A Discussion on the Right to Education: An Analysis of the Distance Learning Process on Bourdieu

Türkan PAPUŞCUOĞLU*

Başvuru Tarihi : 30/10/2020

Kabul Tarihi : 10/12/2020

Öz

Bu çalışma koronavirüs sürecinde ara verilen örgün eğitimle birlikte gündeme gelen uzaktan eğitime odaklanmakta, uzaktan eğitim sürecini Bourdieucu bir analizle anlamaya çalışmaktadır. Koronavirüs sürecinde nasıl ki çeşitli meslekler evden çalışma modeline geçmişse eğitim de aynı şekilde öğrenci ve öğretmenin çevrim içi bir şekilde bulunduğu platformlara devredilmiştir. Fakat başta internet erişimi olmak üzere televizyon, bilgisayar, tablet ve telefon gibi araçların kullanımıyla gerçekleştirilen uzaktan eğitim süreci ilk bakışta makul gibi görünse de derinlemesine bir bakış, durumun pek de öyle olmadığını göstermektedir. Türkiye'nin dört bir yanında eğitim hakkına sahip çocuklar okulun ve yüz yüze eğitimin sunduğu pek çok fırsattan uzak kalmıştır. Eğitim, uzaktan eğitimle

Abstract

This study focuses on e-learning program that comes to the agenda fore with formal education and interrupted in the coronavirus process, and it tries to understand e-learning process with a Bourdieu analysis. In the coronavirus process, education is transferred to platforms where students and teachers meet online, just as various professions switch to the home-working model. However, learning from digital platform carried out with the use of internet access, television, computer, tablet and phone may seem reasonable at first glance, but an in-depth look shows it not to be like so. Children who have the right to education all over our country are kept away from many opportunities offered by school and face-to-face education. Education is drawn into a field of struggle with e-learning.

* Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, papuscuogluturkan@gmail.com. ORC ID: 0000-0001-7819-1829

bir mücadele alanının içine çekilmiş; diğer bir deyişle eğitim alanında var olan eşitsizlikler uzaktan eğitimle pekiştirilmiştir. Eğitim bir hak olmaktan çok Bourdieucu anlamda habitus ve sermayelerin yarıştığı bir alana dönüşmüş, buna ek olarak da toplumsal sınıfların eğitim üzerinden yeniden üretiminin nasıl gerçekleştiğini gözler önüne sermiştir. Bu açıdan, bu çalışmada eğitim sürecinin getirdiği değişikliklerin ortaya çıkardığı sorunların temel eğitim hakkı üzerindeki etkileri tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alan, Bourdieucu Yaklaşım Eğitim Hakkı, Habitus, Sermaye Türleri, Uzaktan Eğitim,

In other words, inequalities in education are reinforced by online learning program. Education, rather than being a right, is turned into a field where habitus and capitals compete in the Bourdean sense. Additionally, it is revealed how the reproduction of social classes through education takes place. In this respect, this article discusses the effects of the problems caused by the changes that are brought by the education process on the basic right to education.

Keywords: Area, Bourdieu's Approach, Education Right, Habitus, Online Learning Program, Types of Capital

1. Giriş

Toplumun temel kurumlarından ve insanların temel haklarından biri olan eğitim, gündelik hayatta pek çok kişiyi ilgilendiren bir etkileşim alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayat yolunda uzunca bir süreci ifade eden eğitim, okul öncesi düzeyden başlamakta ve çeşitli kademelerle ilerlemektedir. Bu kademelerin her birinde çocukların belirli temel eğitimleri almaları sağlanırken, diğer taraftan toplumsal yaşamı deneyimleyecekleri sosyalleşme imkânları sunulmaktadır. Yani çocuk hem eğitim öğretim almakta hem de akranlarıyla bir araya gelerek toplumun bir üyesi olmayı öğrenmektedir. Bu açıdan eğitim ve dolayısıyla eğitimin gerçekleştiği okullar birçok açıdan işlev görmektedir ve gerek öğrencilerin kendi aralarında gerekse de öğretmenleriyle karşı karşıya gelebilecekleri bir ortam oluşturmaktadır. Böylece okullarda bir araya gelen öğrenci ve öğretmenler ortak bir etkileşim sürecine dâhil olarak belli bir hedefi gerçekleştirmek adına işbirliği yapmaktadır. İşbirliğinin neticesi olarak kültürel ve sosyal sermayeye sahip olan çocuklar eğitimin sağlayabileceği en yüksek faydadan yararlanarak çok boyutlu olarak yetişebilmektedir. Fakat içinde bulunduğumuz koşullar neticesinde uzaktan eğitim sürecine geçilmesiyle pek çok açıdan eğitimin sekteye uğraması söz konusu olmuştur.

Uzaktan eğitim çocukları okul çevrelerinden uzaklaştırmanın yanı sıra daha farklı sorunlara da yol açmıştır. Yani uzaktan eğitimle birlikte aileden sonra gelen ikincil sosyalleşme mekânları olarak okullar hem bu işlevlerinden uzaklaşmışlar hem de temel eğitim hakkına ulaşma konusunda çeşitli yetersizlikler ortaya çıkmıştır. Okulun sunduğu yüz yüze eğitim çocuklardan sadece verilen eğitimi almalarını ve çeşitli kuralları takip etmelerini talep ederken uzaktan eğitim bu eğitimi alabilmek için çeşitli ön hazırlık taleplerini bünyesinde barındırmaktadır. Buradan anlaşılan; uzaktan eğitime ulaşabilmenin beraberinde getirdiği -belirli teknolojik imkânlarla sahip olma gibi- yükümlülüklerinin olduğudur. Her ne kadar bu durum kimi çocuklar için sorun arz etmez görünse de bazıları için kaçınılmaz bir sorundur ve ister istemez eşitsizlikleri gündeme getirmektedir. Bu sorunlara çocukların ait olduğu ailelerinin habitusları ve sermayeleri bağlamında anlaşılır olmaktadır. Toplumsal olarak belli bir konuma sahip ailelerde çocuklar kendileri için çeşitli imkânların hâlihazırda bulunduğu ortamlara doğmakta ve hayatlarını sürdürmektedir. Diğer taraftan bu imkânlardan yoksun çocuklarsa ayrıca bunu elde edebilecek sermayeye de sahip değildir.

Bu durum eğitimin bugünkü koşulları dikkate alındığında açık bir şekilde kendisini göstermekte ve konuyu tartışmaya açık bir hale getirmektedir. Habitusların ve sermayelerin karşılaştığı bir alan olarak uzaktan eğitimle birlikte eğitimin bir kesimin yararlanabildiği ve böylelikle de bu kesimin kendi geleceklerini sağlama alabildikleri görülmektedir. Yani eğitim sayesinde sınıf atlama ya da üst konuma geçme şansı az olan çocuklar uzaktan eğitimle bir kez daha sınırlandırılmış olmaktadır. Böylece konunun sadece maddi bir tartışmadan fazlasını içerdiği anlaşılmakta ve çok yönlü bir değerlendirmenin yapılması zorunlu görünmektedir. Bu doğrultuda konu Pierre Bourdieu ve onun kavramlarıyla açıklanacaktır. Habitus ve alandan bahsederken de mesele yine Bourdieu'nün yeniden üretim vurgusuyla da genişletilecektir. Bu açıdan eğitim ve eğitim eşitsizlikleri söz konusu olduğunda Bourdieu'nün ekonomik ve kültürel açıdan çok yönlü perspektifine başvurmak yararlıdır.

Pierre Bourdieu ve alandaki bazı önemli isimler okul, eğitim ve bu alanlardaki eşitsizlikler üzerine yazdıkları kitaplar doğrultusunda bahsi geçen konuları çeşitli şekillerde ele almışlardır. Jhon Dewey, *Okul ve Toplum* (1889) adlı kitabında eğitimin niteliklerinin iyileştirilmesine yönelik katkılarda bulunmuştur. Dewey'in eğitim görüşünde öğrencinin yaparak ve yaşayarak öğrenmesi ve okul ile hayatın birleştirilmesi yer almaktadır. Bu kitabında da okul ve topluma dair ilişkileri gündemine almakta ve okulun asıl değerinin maddiyatla değil toplumsal değerlerin içselleştirilmesiyle ilgili olduğunu söylemektedir. Öğrenci merkezli bir eğitimi savunan Dewey, öğrencinin okulla da aidiyet kurması gerektiğini söyler.

Konuyla ilgili diğer çalışmaya zamanında Atatürk'ün de okullarda okutulmasını tavsiye ettiği Grigory Petrov'un *Beyaz Zambaklar Ülkesinde* (1923) kitabıdır. Kitap Finlandiya'nın kurtuluş mücadelesi anlatmakta. Fakat bu mücadele etrafında gelişen seferberlik ve aydınlardan öğretmenlere kadar halkı örgütleyecek kesimler dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda gerek seferberliğin gerekse de azmin sonucunda Finlandiya'nın gelişimini gözler önüne sererek okulun ve eğitimin de önemini ortaya koymaktadır. Çünkü bugün Finlandiya eğitim alanındaki başarılarıyla anılmakta ve model olarak gösterilmektedir.

Pierre Bourdieu, Jean-Claude Passeron ile yazdığı *Varisler Öğrenciler ve Kültür* (1964) adlı eserinde yükseköğretimdeki eşitsizliklere odaklanır. Bourdieu ve Passeron, bu kitaplarında yükseköğretim öğrencileriyle yapılan çalışmaların istatistiklerini ve analizlerini aktararak yükseköğretimdeki sınıfsal eşitsizlikleri ortaya koyar.

Buna göre üniversitelerde alt ve orta sınıftan olan öğrencilerin yüksek sınıftan olan öğrencilere nazaran üniversiteye girme, bölüm tercihleri gibi konularda yaşadıkları dezavantajları gösterirler. Bunlara ek olarak eğitim sisteminin yüksek sınıfın yeniden üretimini gerçekleştirdiği bir alan olduğuna işaret ederler. Diğer taraftan Paulo Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi* (1968) ile ezilenlerin eğitimi sorununu gündeme getirir. Freire, kitabında ezenler ve ezilenler arasındaki mücadeleye odaklanır. Ezilenlerin durumlarının farkına varmaları gerektiğini, bu doğrultuda eğitimin önemini vurgular. Eğitimin farklı türleri arasında ayırım yaparak onlar üzerinde bir karşılaştırma yapar. Eğitimin insanın karakterini geliştirici bir niteliği olması gerektiğini ve karşılıklı bir süreci içerdiğini belirtir.

Okulsuz Toplum (1970) da Ivan Illich tarafından yazılan ve çok ses getiren bir kitaptır. Illich bu kitabında okulun eşitsizlikler üzerine kurulan bir yapı içerdiğini ve toplumdaki eşitsizliği arttırdığını söyler. Ona göre hayatın kendisi bir eğitim alanıdır ve zorunlu eğitim karşı durulması gereken bir konudur. Onun buradaki karşı tavrı okulun ve eğitimin devlete bağlı bir yapıda oluşunadır. Yani Illich eğitim sisteminin bağımsızlığını savunmakta, eğitimin devletten ayrı bir şekilde verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca okul yüksek sınıfların statükosunu sürdürmeyi sağlayan bir araç durumundadır. Diğer bir deyişle okullarda yüksek sınıfların ayrıcalıkları korunmakta ve bu ayrıcalıkların devamlılığını sağlanmaktadır. Bu açılar göz önünde bundurduğunda okulların çeşitli eşitsizlikleri barındırdığı görülmektedir.

Bourdieu'nün *Ayırım* (1979) kitabı ise sınıflar ve onların beğenileri üzerine analizleri içeren bir eserdir. Yazar bu eserinde sınıfların ayırıcı özelliklerini ve onların kökenlerini sorgulamaya açar. Bu sorgulamada zevk ve beğenileri, kültürel pratiklerin niteleyici özelliklerini tartışır. Teorisinin temel kavramlarını da yine bu kitabında izah eder. Ayrıca kitapta 'sınıflama, sınıf düşme, yeniden sınıflama' ve başka birkaç bölümünde eğitim meselesini de gündeme getirir. Eğitim alanı ve bu alandaki dönüşümler, eğitim ve sınıflar arası ilişkiler gibi konuları açıklar. Bu açıdan yazarın bu kitabı da eğitimle ilgili çalışmalar açısından ele alınabilir.

Tüm bu eserler göz önüne alındığında eğitimin ve okulun çeşitli açılardan ele alınan konular olduğu görülmektedir. Bahsedilen eserlerde eğitimin niteliklerinin tartışıldığı gibi eğitimde yaşanan sorunlar da tartışılmıştır. Bu açıdan eğitime dair farklı bakış açılarına içeren eserlerin varlığı görülmüştür. Fakat bu çalışmada eğitimin güncel bir durumu tartışılmakta, yani bu yeni durumun izahına çalışılmakta-

dır. Daha önceden de eğitim süreçlerinin kısmi uzaktan eğitimlerle desteklendiği bilinmektedir, ancak hiçbir zaman bugünkü gibi bir zorunluluk hâsıl olmamıştır. Durumun böylesi bir zorunluluk içermesi ve beklenmedik bir biçimde gündeme gelmesi süreci daha da farklı bir konuma getirmektedir. Bu açıdan çalışma böylesi bir değişim ve dönüşümü sosyolojik perspektiften açıklamaya katkı sunmak amacını taşımaktadır. Çünkü sürecin kendisi bizatihi toplumsal konulara içkindir ve yeterince anlaşılabilmesi sosyolojik perspektifi gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda eğitim ve eşitsizlik meselelerini irdelemek adına ilerlemek mümkündür. Çalışma literatüre dayalı bir şekilde teorik olarak gerçekleştirilmektir. Ayrıca teorik bilgiler çeşitli içerik analizleri sayesinde desteklenmektedir.

2. Anayasal Bir Hak Olarak Eğitim

Toplumsal hayat, içerisinde pek çok kültürü barındıran bir yapıya sahiptir. Bu kültürel çeşitlilik toplumsal hayatı zenginleştiren bir motif gibidir. Her bir kültürün kendisine has özellikleri vardır ve bu özellikler süregelen düzen içerisinde ilerlemeyi sürdürür. Toplumsal hayatın renklerinin sürekli bir çatışma unsuruna dönüşmemesi ve bir arada yaşamın sağlanabilmesi için çeşitli düzenlemeler gerekmektedir. Bu düzenlemelerin bilinen en eski örnekleri *toplum sözleşmeleridir*. Toplum sözleşmeleri konusunda akla gelen ilk isimler Thomas Hobbes ve Jean Jacques Rousseau 'dur. Her iki düşünür için de toplum ve siyasi iktidar bireylerin özgür iradelerinin bir ürünüdür. Bu iradelere aracılık edense sözleşmedir. Bütün tarafları bağlayan bu sözleşme vasıtasıyla bireylerin doğal haklarından bazıları kurgulanan topluma devredilir.¹ Bu yönüyle sözleşmeler toplumsal olarak bir uzlaşmayı içermekte ve herkesin üzerinde ortaklaşa kabul ettikleri belgeler olarak görülebilmektedir. Her ne kadar Hobbes ve Rousseau açısından sözleşmelerin yapılış nedenleri arasında bir farklılaşma olsa da her ikisi için de toplumsal bir sözleşmenin yapılması ve tüm toplumu kapsamaması gerekmektedir. Böylelikle toplumda yer alan herkesin hakları belirlenmiş ve güvence altına alınmış olacaktır.

Peki, geçmişten bugüne böylesi sözleşmelerin yapılmasını gerekli kılan temel insan hakları nelerdir? Bu soru 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi ile cevaplanmıştır. Buna göre bir insanın yaşamı boyunca kültürel, siyasi ya da etnik açıdan hiçbir ayrımcılığa maruz bira-

¹ Levent Ünsaldı ve Ercan Geçgin, *Sosyoloji Tarihi Dünya 'da ve Türkiye 'de*, 5. Baskı, Heretik Yayınları, Ankara, 2015, s. 32.

kılmadan yaşama, barınma, duygu ve düşüncelerini ifade edebilme, din ve inanç özgürlüğüne sahip olma ve eğitimden sağlığa her türlü haktan yararlanmasını ifade eden beyanname ile sadece ulusal değil uluslararası boyutta bir düzenlemeye gidilmiştir. Bu beyannamenin 26. Maddesi de eğitim hakkına ayrılmış ve konu çeşitli açılardan ele alınarak değerlendirilmiştir. Söz konusu maddenin detaylı bir şekilde ele alınmasıyla birlikte eğitimin temel düzeyde zorunlu ve bedelsiz olduğu gibi herkese açık bir yapıya sahip olduğu da görülmektedir. Yani herkesin temel eğitim hakkı vardır ve kimse bu haktan mahrum edilmemelidir. Diğer taraftan eğitim, beyannamenin bir teminatı olacak nitelikte hoşgörüyü yönlendirmeli ve insan haklarını destekleyici bir konumda olmalıdır. Ayrıca eğitimin bir hak olması gibi çocuğun eğitim hakkının seçilmesi de ana babanın hakkı olarak sunulmaktadır.² Böylece eğitim insan hakları söz konusu olduğunda uluslararası bir beyanname ile de korunan bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü insanlar doğdukları andan itibaren bir gelişim süreci içerisine girmekte ve bir dizi eğitimden geçmektedirler. Bugüne kadar insanlığın gelişimi de nihayetinde eğitimin sağladığı ilerlemelerle gerçekleşmiştir ve gerçekleşmeye de devam etmektedir.

3. Eğitim ve Güncel Uzaktan Eğitim

Eğitim, altı temel kurumdan birisidir ve genel olarak bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerdeki davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamı olarak tanımlanır.³ Bu yönüyle de insan etkileşimlerinin temelinde yer aldığı gibi hemen herkesin belli bir eğitim sürecinden geçtiğine de işaret etmektedir. Çünkü eğitim, hayatın her alanında kendisine yer bulmakta ve çocukluktan itibaren toplumsal hayatın öğrenilmesi yolunda bir rehber sunmaktadır. Çocukların içerisinde buldukları toplumu, kültürü öğrenmelerinin en temel yolu da bunları kendi deneyimleri ile içselleştirilmesidir. Yani bir nevi sosyalleşme süreçlerine vurgu yapılarak süregelen bir yapı şeklinde vücut bulan eğitim çocuğu hayata hazırlamaktadır. Bu açıdan eğitimin sadece belli bazı kuralları öğretmekten fazlası olduğu anlaşılmaktadır. Daha geniş anlamda eğitimle birlikte çocuğun algılama, düşünme ve fark etme kapasitelerinde bir gelişmenin sağlanmasıyla kendi bireyselliğini oluşturmaya da katkı sağlanır. Böylece eğitimin ışığında hem kendini hem ötekileri kabul eden çocuklar bir birey olarak topluma kazandırılabilirler.

² Rona Aybay, **Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi** (Elektronik Sürüm), 1. Baskı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2016, s. 20.

³ Mustafa Aydın, **Kurumlar Sosyolojisi**, 4. Baskı, Açılım Kitap, İstanbul, 2016, s. 233.

Bu doğrultuda okullar eğitimin sürdürüldüğü temel kurumlar olarak karşımıza çıkmakta ve hemen her toplumda bulunmakta. İlkokuldan yüksekokula çeşitli dereceleri bulunan ve her derecenin kendine özgü kazanımları ve gerekleri olan eğitimde, okulların önemi açığa çıkmakta. Yani burada eğitimin hayatın her alanında sürdüğü ve kendiliğinden gelişebilen informel eğitim ile belli okullarda belli amaçlar doğrultusunda sınavlar ve değerlendirmeler içeren formel eğitim arasında bir ayrım ortaya çıkmaktadır. Fakat bu ayrımların da çok keskin bir biçimde olmadığını okulların esasında her iki eğitim boyutunu da içerdiği söylenebilir. Bu yönüyle okulda hem temel eğitim hakkına ulaşan çocuklar hem de çeşitli sosyal ilişkiler içerisine dâhil olmuş olur.⁴ Böylece okul sunmuş olduğu eğitimi geliştirme fırsatına da sahip olmuş olur. Fakat tüm dünyayı etkileyen bir virüsün ortaya çıkmasıyla birlikte toplumsal hayatın diğer pek çok alanında olduğu gibi okul ve eğitim alanı da bu durumdan etkilenmiştir. 10 Mart 2020 tarihinde ülkemizde görülen ilk virüs vakasının ardından 23 Mart itibarıyla da eğitim süreci uzaktan eğitim adı altında yürürlüğe girmiştir. İlk olarak TRT kanalları aracılığıyla eğitimin devam etmesinin sağlanmasının ardından daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nın internet üzerinden eğitimi mümkün kılan Eğitim Bilişim Ağı'nın (EBA) kullanılmasına geçilmiştir. Süreçle ilgili pek çok kafa karışıklığının ardından derslerin televizyon ve internet sayesinde işlenmesiyle okullar ve yüz yüze eğitim, eğitim sürecinden çekilmiştir. Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk ise süreçle ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunmuştur: "Uzaktan eğitim yapıyoruz ama öğrenciler okuldan uzaklaşmasınlar, motivasyonları düşmesin, eğitsel olarak onları meşgul edelim, eğitimsel ihtiyaçlarını karşılayalım, bundan dolayı yapıyoruz. Yoksa sadece televizyonla eğitimle bizim tam bir eğitim yapmamız söz konusu olamaz. Bunun farkındayız. Fakat tedbirimizi almak zorundayız."⁵ Bakan Selçuk'un ifadelerinden de anlaşılacağı gibi eğitim süreci uzaktan ve sınırlı etkileşimlerle sektöre uğramaktadır. Fakat normal şartlar altında bulunmadığımız göz önüne alınırsa eğitimin tam anlamıyla bir kesintiye uğramasındansa uzaktan eğitim şeklinde yürütülmesine karar verilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından verilen bu kararın sonuçları beklenildiği gibi olmamıştır. 4 Eylül 2020 tarihli Eğitim Sen Uzaktan Eğitim Çalıştayı sonuç raporu durumu ortaya koyar niteliktedir. EBA üzerinden yürütülen canlı derslere katılım, birçok okulda %15-20 dolaylarında kalmıştır. Öğrencilerin dersleri izlemek için

⁴ Aydın, 2016, s. 250-251.

⁵ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), "Bakan Selçuk, 23 Mart'ta Başlayacak Uzaktan Eğitime İlişkin Detayları Anlattı" (27 Kasım 2020).

gerekli teknolojik donanım ve internetten yoksun olmaları eşitsizliklere yol açmış, anayasal bir hak olan eğitim hakkı kullanılamaz hale gelmiştir.⁶ Bahsedilen oranlara dikkat edildiğinde uzaktan eğitimle birlikte eğitime ulaşma oranının yarıdan az olduğu görülmektedir. Yani ülkemizde eğitim alan çocukların yarısından çoğu bu haklarından mahrum kalmıştır. Bu açıdan uzaktan eğitimin neden olduğu sorunların en başında uzaktan eğitime erişim sorunu gelmektedir. Şöyle ki televizyon kanallarının verdiği eğitim, çocukların aşına oldukları kendi öğretmenleri tarafından verilmemektedir ve zaten yabancı görülen bu öğretmenlerle iletişime geçmeden verici-alıcı konumunda ders işlenmektedir. Bu durum çocuğu gerek eğitimden gerekse de okuldan uzaklaştırmaktadır.

Bu doğrultuda internet aracılığıyla her okulun kendi öğretmenlerinin kendi sınıfları için düzenlediği canlı derslere geçilmiştir. Burada çocuk kendi öğretmeniyle bir etkileşim içerisinde ders alabilmekte ve ders takibine devam edebilmektedir. Fakat bu durumun da beraberinde getirdiği bir sıkıntı olarak internet ve teknolojik araçlara ulaşma sorunu ortaya çıkmaktadır. Bir anlamda bu sorun uzaktan eğitime katılma oranlarını düşüren, çocukları temel eğitim hakkından uzaklaştıran en temel sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Sorunun nedeni ise yüzeysel bir açıklamayla izah edilemeyecek denli derindir. Burada söz konusu olan durum sınıfsal eşitsizlikleri gündeme getirmekte ve sorunu daha üst bir bakışla ele almak gerektiğine işaret etmektedir. Bu açıdan çalışma kapsamında Pierre Bourdieu'nün sınıfsal eşitsizlikleri açıklayan yaklaşımına değinilecek, uzaktan eğitimin açmazlarını ortaya çıkaran eşitsizlikler anlaşılmasına çalışılacaktır.

4. Toplumsal Tabakalaşma ve Eğitime Yansımaları

Sosyoloji literatüründe önemli bir yeri olan Pierre Bourdieu ekonomiden kültüre çeşitli alanlardaki fikirleriyle literatüre katkıda bulunmuş ve önemli kavramlar kazandırmıştır. Onun bu katkılarının ilk dikkat çeken kısmı sosyolojinin temel (dikotomilerinden) biri olan (faillik-yapı düalizmi) faillik-yapı ikiliğini bir araya getirme çabası olduğu söylenebilir. Bourdieu'nün çalışmalarının kalbi ve özneliği birleştirme çabaları *habitus* ve *alan* kavramlarına ve onların arasındaki diyalektik ilişkiye dayanır.⁷ O, bu diyalektik ilişki üzerinden toplumsal hayatın bir sınıflan-

⁶ Salgın Günlerinde Uzaktan Eğitim Çalıştayı, "Sonuç Raporu" (27 Kasım 2020).

⁷ George Ritzer ve Jeffrey Stepnisky, Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri, 2. Baskı, De Ki Basım Yayım, Ankara, 2015, s. 154.

dırmasını ortaya koyar. Diğer bir deyişle Bourdieu kendi yaklaşımında toplumsal uzamda yer alan kişilerin sınıfsal bir analizini yapar. Bu sınıfsal analiz *habitus*, *alan* ve *sermaye türleri* üzerinden şekillenmektedir.

Habitusu, içselleşmiş sosyal yapı olarak düşünebiliriz. Sınıf yapısındaki yaş, cinsiyet ve sosyal sınıflar gibi nesnel ayrımları yansıtır. Habitus, sosyal dünyadaki belli bir pozisyonda uzun süre bulunmanın sonucunda elde edilir. Yani bireyin o dünyadaki konumuna bağlıdır; herkesin habitusu aynı değildir.⁸ Buradan anlaşıldığı üzere habituslar bireylerin konumları üzerinden şekillenmekte ve habituslar bağlamında da farklılıklardan söz edilebilmektedir. Söz konusu farklılıklarsa bireylerin içselleştirmiş oldukları davranışlarda kendilerini göstermektedir. Örneğin farklı habituslara sahip iki bireyin aynı duruma vereceği tepkiler ya da durumları ele alış biçimleri farklılaşabilmektedir. Belirli zevklerin ve görgü kurallarının uygulanmasından sıradan bir eylemin gerçekleştirilmesine kadar habitusun izlerini sürmek mümkündür. Bu açıdan habitus bireyin sınıfsal konumuna da işaret etmekte, onu diğerlerinden ayıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan alan habitusun karşısında yer almakta ve bireylerin sınıfsal bir mücadeleye girdiği yer olarak kabul edilmektedir. Bourdieu (örneğin ekonomi, sanat politika, entelektüel veya eğitsel kazanımı içeren) 'alanlar' kavramını, içinde bireyler ve grupların kaynakların dağılımında üstünlük sağlama ve bu kaynakların sağladığı çıkarlara ulaşma mücadelesi verdikleri nesnel konumlar seti olarak tanımlar.⁹ Burada ifade edildiği gibi bireyler ve gruplar kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmekte ve bu çıkarlarını artırmak için çabalamaktadır. Zaten alan kavramının mücadeleye birlikte anılması da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Mücadeleye katılanlar, alanına göre değişmekle birlikte mücadele nesnelilerinin değerine olan inancı az çok beslemek suretiyle oyunun yeniden üretimine katkıda bulunurlar.¹⁰ Böylelikle alanlarda karşı karşıya gelen taraflar hem bir çıkar çatışmasına girmekte hem de oyunu sürdürmektedir. Yani bu durumda mücadele ve alan birbirini var etmektedir. Bu noktada eğitim ya da okul da bahsedilen alanlardan biri olarak ele alınabilmektedir. Okul, başka sebeplerin yanı sıra, failerin kendi yeniden üretimlerini kontrol altında tutmalarından ötürü, hiçbir alanın olmadığı kadar kendi üretimine yönelmiş bir alandır. Bununla birlikte eğitim alanı dış etkilere de maruz kalır.¹¹ Bu ifadelerden eğitim alanındaki yeniden üretimin yoğunluğu an-

⁸ Ritzer ve Stepnisky, , 2015, s. 154.

⁹ Derek Layder, **Sosyal Teoriye Giriş**, 5. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2019, s. 334.

¹⁰ Pierre Bourdieu, **Sosyoloji Meseleleri**, 3. Baskı, Heretik Yayınları, Ankara, 2018, s. 140.

¹¹ Pierre Bourdieu, **Seçilmiş Metinler**, 3. Baskı, Heretik Yayınları, Ankara, 2016, s. 84.

laşılmaktadır. Bireylerin bu ve benzeri alanlarda vermiş oldukları mücadelelerde ise onları diğerlerinden öne geçiren güçleri yani bir nevi kozları ise sahip oldukları sermayeleridir.

Sermaye, hem kendi hem de başkalarının kaderini kontrol etme olanağı sağlar. Bourdieu dört çeşit sermayeden bahseder. Bu fikir ekonomiden ilham aldığı için, *ekonomik sermayenin* tanımı açıktır. *Kültürel sermaye* meşru bilgi çeşitlerini içerir, *sosyal sermaye* insanlar arasındaki değerli ilişkileri içerir; *sembolik sermaye* onur ve prestijden ortaya çıkar.¹²

Pasajda görüldüğü gibi sermaye her ne kadar ekonomik temelli bir kavram olsa da Bourdieu kavramı farklı açılardan ele almaktadır. Tüm çeşitlilikle beraber sahip olunan sermayelerin gücü doğrultusunda bireyler alanda birbiriyle yarışmakta, bir konum elde etmek için karşı karşıya gelmektedir. Açıktır ki ekonomik sermaye diğer sermaye türlerine sahip olmak adına avantaj sağlamaktadır. Yani ekonomik sermayesi yüksek olan bir kişinin içerisinde yetiştiği habitusun da etkisiyle sahip olacağı sosyal ve kültürel sermaye de artacaktır. Kendi konumunun getirdiği avantaj nispetinde yine yüksek konumlarda bulunan insanlarla etkileşim içerisinde olacak ve çevresini bu insanlarla dolduracaktır. Diğer taraftan imkânları doğrultusunda yüksek düzeylerde eğitim alabilecek ve her açıdan kültürel sermayesini genişletmeye güç yetirebilecektir. En imtiyazlı öğrenciler geldikleri çevreye sadece, derslerinde doğrudan işlerine yarayacak alışkanlıkları, pratikleri, tutumları borçlu değildirler; bu çevreden kendilerine, getirisi dolaylı ancak bir o kadar da kati olan malumatlar, maharetler, zevk ve yargısı ve ‘ince bir zevk’ miras olarak kalır.¹³ Bir anlamda kültürel sermayenin okul sürecinden önce ailede başlayarak gelişmesi söz konusudur. Ayrıca ailenin sermayelerinin eğitim hayatını her yönden etkileyebileceği de açık bir şekilde görülmektedir. Çünkü burada eğitimdeki başarının her açıdan desteklendiği görülmektedir. Fakat bu durumun tam tersi daha alt bir konumda bulunan bir kişi için de geçerlidir. Yani ekonomik sermayesi az olan bir kişinin içerisinde yer alacağı gruplar ve bu grupların insanları da kendisine benzer konumları paylaşıyor olacaktır ki bu da bu kişinin sosyal sermayesinin ölçüsünü şekillendirecektir. Böylece ekonomik ve sosyal sermaye bakımından görece daha az gücü bulunan kişinin alacağı eğitimin de temel düzeyde bir eğitimle sınırlı kalacağı söylenebilir. Buradan anlaşıldığı üzere bu farklılaşmalar sınıfsal eşitsizlikleri ortaya çıkarmakta ve insanla-

¹² Ritzer ve Stepnisky, 2015, s. 156.

¹³ Pierre Bourdieu ve Jean-Claude Passeron, **Varisler Öğrenciler ve Kültür**, 1. Baskı, Heretik Yayınları, s. 35.

rı konumları dolayısıyla ayırıştırılmaktadır. Tüm bu sermayelerin topyekûn birleşimi gözüyle bakılabilecek sembolik sermayeler de eşitsizliğin görünür yüzüdür. Diğer bir deyişle kişilerin diğerlerinin gözünde nerede konumlandıklarının ya da diğerlerinden görecekları saygınlık da sermayelerinin ağırlığına göre belirlenmektedir. Böylece Bourdieu insanların toplumsal hayatlarını şekillendiren ve onların diğerleri ile aralarındaki ilişkilerini gösteren bir sınıflandırma yolunu göstermiş olmaktadır. Bunlara ek olarak bahsedilen tüm bu süreçlerin toplumsal düzenin yeniden üretimi fikrini ortaya çıkardığını belirtir. Yani ona göre habitusların ve sermayelerin gelecek nesillere aktarılmasıyla toplumsal hayatta var olan konumlandırmalar ve eşitsizlikler nesiller aracılığıyla süregiden bir eğilim göstermektedir.

Örneğin köken itibarıyla bağlı olunan sosyal çevreden miras alınan yatkınlıkların ve kültürel alışkanlıkların doğrudan tesiri, mevcut belirlenmişlikleri yeniden etkili kılan başlangıçtaki yönelimlerin (ki bunların kendileri de ilk belirlenmişliklerin ürünüdür) arttırıcı etkisi tarafından ikiye katlanır; bu belirlenmişlikler tam anlamıyla tedrisi bir mantık dâhilinde yok sayıyormuş gibi görünerek toplumsal eşitsizlikleri takdis eden onaylar biçiminde ifade edildikleri ölçüde daha da etkili olurlar.¹⁴

Buradan anlaşıldığı üzere toplumsal eşitsizlikler, kökenlerden beslenmektedir. Kökenin gücü doğrultusunda ortaya çıkan eşitsizlik de eğitim alanında kendisini göstermektedir. Hatta bu eşitsizlikler de görmezden gelindiği sürece daha da güçlenerek eşitsizliği arttırmaktadır. Buradaki en temel etmen de ekonomik sermayesi olmayanların kültürel ve sosyal sermayeye de erişemeyecek olmaları bir diğer deyişle bu sermayelerin sunduğu imkânlarla erişememeleridir. Üst sınıf ya da Bourdieu 'nün adlandırdığı şekliyle, egemen sınıf kökenlerinden gelen çocuklar ev ve okulun etkileri arasındaki olumlu etkileşimden faydalanırken dezavantajlı sınıf kökenlerinden gelenler zorluklarla karşılaşacaklardır.¹⁵ Bu açıdan hem zorlukların üstesinden gelmeye çalışan hem de kendisinden üstün sermayelere sahip olanları yakalamaya çalışacak olan bir çocuğun akademik bir başarı kazanma şansı zorlaşmakta ve bu başarı çoğunlukla önceki neslin devamı niteliğinde kalmaktadır. Böylesi bir durum da eğitimin getirdiği eşitsizlikleri gündem haline getirmenin gerekliliğini göstermektedir. Ayrıca eğitimdeki eşitsizliklerin uzaktan eğitimle de söz konusu olması uzaktan eğitimin de ele alınmasına işaret etmektedir.

¹⁴ Bourdieu ve Passeron, **Varisler Öğrenciler ve Kültür**, s. 31.

¹⁵ Cengiz Yanıklar, "Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu 'nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 22, 2010, s. 127.

5. Uzaktan Eğitimin Toplumsal Eşitsizliklere Yansıması

Yaklaşık yedi ay önce başlayan uzaktan eğitim süreci pek çok açıdan tartışmaya neden olmuştur. Bunlar arasında hiç kuşkusuz en büyük pay, uzaktan eğitim süreciyle birlikte eğitim haklarından mahrum kalan çocuklar olmuştur. Çocukların bu mahrumiyetlerini Bourdieu'nun yaklaşımı üzerinden açıkça okumak mümkün görünmektedir. Fakat ilk olarak uzaktan eğitimi mümkün kılan ve eğitimde dijitalleşmeye giden süreci anlamak yararlıdır.

Yukarıda da değinildiği gibi eğitim tüm toplumlarda temel bir kurumdur. Bu doğrultuda eğitimin hemen her koşulda ve toplumsal farklılıklar göz önüne alınarak verilmesi söz konusu olmuştur. Yani her bir toplum kendi kültürlerine ya da yaşam tarzlarına uygun olan eğitimin uygulanması için çaba göstermektedir. Bu açıdan geleneksel tarzda eğitimin kökenleri medreselerde usta-çırak ilişkisi içinde görülebilmektedir. Diğer taraftan gelişen teknoloji ve reformlarla birlikte eğitim de geleneksel tarzdan uzaklaşıp dijitalleşme sürecine ayak uydurmuştur. Dijital eğitim, dijitalleşmenin yaşama en çok temas eden ve en çok etkilerinin hissedildiği bir sektör olduğu söylenebilir. Dijital çağın en büyük devrimlerinden biri, kuşkusuz “eğitimde dijital devrim”dir.¹⁶ Çünkü eğitimin yöntemlerinden araçlarına pek çok açıdan değişiklik meydana gelmiştir. Eğitim araçları çeşitlenmiş, zaman ve mekânları aşarak her koşulda eğitimin sunulması mümkün olmuştur. Eğitimde dijitalleşme, hem birey hem toplum hem de kamu otoriteleri açısından birçok kolaylığı, etkinliği, verimliliği ve sonuç alıcı yöntemleri de beraberinde getirmektedir. Örneğin, eğitim sistemlerinde büyük veri uygulamaları öğrenciler üzerinde önemli etkiler meydana getirebilir.¹⁷ Böylelikle dijitalleşmenin sunduğu fırsatlardan eğitim alanında da yararlanmak mümkün olmakta, uzaktan eğitim yöntemi de kullanılmaya başlanmaktadır. Bu yöntem ise şu şekilde ifade edilmektedir: Geleneksel öğrenme-öğretme yöntemlerindeki sınırlılıklar nedeniyle sınıf içi etkinliklerin yürütme olanağı bulunmadığı durumlarda eğitim çalışmalarını planlayanlar ve uygulayanlar ile öğrenenler arasındaki iletişim ve etkileşimin özel olarak hazırlanmış öğretim üniteleri ve çeşitli ortamlar yoluyla belli bir merkezden sağlandığı bir öğretim yöntemidir.¹⁸ Bu açıdan uzaktan

¹⁶ Bekir Parlak, “Dijital Çağda Eğitim: Olanaklar ve Uygulamalar Üzerine Bir Analiz”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2017, Cilt 22, Kayfor15 Özel Sayısı, s. 1743.

¹⁷ Bekir Parlak, “Bir Kamu Hizmeti Ve Politikası Alanı Olarak Eğitimde Teknolojik Gelişimin İzlerini Sürmek ve Dijital Eğitim”, *Tesam Akademi Dergisi*, 2019, Sayı 6, Cilt 1, s. 85.

¹⁸ T.C. Sağlık Bakanlığı, (USES), “Uzaktan eğitim Nedir?” [28 Kasım 2020].

eğitim yöntemiyle birlikte öğretmen ve öğrencilerin çevrimiçi platformlarda bir araya gelmesi mümkün olmuştur.

Kırık'ın ifade ettiğine göre, uzaktan eğitim çalışmaları ilk olarak mektuplarla başlamıştır ve ilk örnekler olarak Avrupa ülkeleri gösterilmektedir. Ülkemizde ise uzaktan eğitime yönelik ilk çalışmalar 1927 yılına dayanmaktadır. Bu yıllardan itibaren ilköğretimden yükseköğretime kadar her seviyeden uzaktan eğitim çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 1980'li yıllar uzaktan eğitimin yoğunluk kazandığı dönem olurken 1990'larda ise internetin gelişiyile birlikte uzaktan eğitim çalışmaları yerleşiklik kazanmıştır.¹⁹

Görüldüğü üzere uzaktan eğitim çalışmalarının geçmişi 1900'lere kadar uzanmaktadır. Bu açıdan uzaktan eğitimin kullanılmasının yeni bir uygulama olmadığı ifade edilebilir. Fakat geçmişi her ne kadar gerilere gitse de salgın sebebiyle yaygınlık ve etki düzeyi günümüzde fazlasıyla artmıştır. Bu artışın da beraberinde getirdiği sorunlar vardır ve bu sorunlar çeşitli düzeylerde ortaya çıkabilmektedir. Yani bu sorunlar bireysel düzeyde ortaya çıkabileceği gibi toplumsal sorunlar olarak da meydana gelebilmektedir. Sarı ve Nayır'ın ifadelerine göre uzaktan eğitimde öğrencilerin öz denetimleri ve öğretmenlerin öğretme zorlukları gibi sorunları, bireysel sorunlar olarak okumak mümkündür. Diğer taraftan teknolojik yetersizlikler ya da aile içi problemler de toplumsal sorunlar olarak ele alınabilir.²⁰ Tüm bunlar uzaktan eğitimin sorunlu yanlarına örnek olarak gösterilebilir. Fakat bizim burada özellikle üzerinde duracağımız meseleler toplumsal eşitsizliklerin ve onların yansımalarının anlaşılmasına yöneliktir.

İlk olarak Bourdieu'nün kuramında ifade ettiği habituslar etrafında şekillenen çok çeşitli hayatlardan bahsetmek gerekir. Çalışma bağlamında düşünüldüğünde okullar hemen her kesimden öğrencinin bulunduğu ve bu öğrencilerin birlikte eğitim aldıkları mekânlardır. Yani herhangi bir devlet okulunda alt sınıflardan üst sınıflara kadar çeşitlenebilen ailelerin çocukları görülebilmektedir. Fakat bu çocukların buldukları konumlar sayesinde aldıkları eğitimden faydalanma becerileri de değişecektir. Geldikleri çevreye borçlu oldukları tüm bir ön yatkınlıklar ve ön malumatlar bütünü tarafından birbirinden ayrılan öğrenciler, âlimane kültürün kazanılmasında-edinil-

¹⁹ Ali Murat Kırık, "Uzaktan Eğitimin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'deki Durumu", *Marmara İletişim Dergisi*, 2014, Sayı 21, s. 80-84.

²⁰ Tamer Sarı ve Funda Nayır, "Pandemi Dönemi Eğitim: Sorunlar ve Fırsatlar", *Turkish Studies*, 2020, Sayı 15, Cilt 4, s. 961-962.

mesinde sadece *biçimsel açıdan* eşittirler.²¹ Şöyle ki aile evinde anne ve babanın eğitim düzeylerine göre ya da çocuğun eğitim sürecinin desteklendiği durumlarda okulda verilen eğitimin başarılı bir şekilde sürdürülmesi kolaylaşmaktadır. Yani çocuğun içerisinde bulunduğu ortam olarak onun habitusundaki kelime dağarcığından algılama düzeyine kadar değişiklik söz konusu olabilmektedir. Bir öğretmen ve bir işçi çocuğunun ev ortamlarında konuşulan konuların farklılığından, çocuğun yetiştirilme tarzından okulda verilen eğitimin karşılığı aynı olmamaktadır. Aslında bu durum eğitim sürecinin içinde bulunduğu olağan bir eşitsizlik olarak görülebilir. Fakat uzaktan eğitim sürece dâhil edildiğinde söz konusu olan eşitsizlikler belirginleşerek artmaktadır.

Daha önce de ifade edildiği gibi okul her ne kadar belli eşitsizlikleri bünyesinde barındırıyor olsa da çocukları eğitime erişme hakkından mahrum etmemektedir. Uzaktan eğitimle birlikte ciddi anlamda ekonomik bir eşitsizlik yaşandığı görülmektedir. Uzaktan eğitim için temel şart internet erişimi ve bu erişimi mümkün kılacak bilgisayar, tablet ya da telefon gibi teknolojik bir aracın olmasıdır. Bu durum üst gelir grubundan aileler açısından bir sorun oluşturmazken orta ya da alt gelir grubundan aileler için büyük bir sorun arz etmektedir. Yani yeterli ekonomik sermayesi olmayan aileler bu süreçte çocuklarının eğitimlerine devam edebilmeleri için gerekli olan teknolojik araçlara ulaşamamakta ya da bunu gerçekleştirebilmek için borçlanmaktadır. Burada sorun hiçbir teknolojik araca sahip olamamakken bu araçtan birine sahip olan aileler için de bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin ailenin bir bilgisayar ya da telefonu fakat birden fazla çocuğu olduğu durumlarda çocukların derslerinin çakışması sorunu gündeme gelmektedir. Buradaki husus, çevrimiçi dersleri aynı zamana denk gelen kardeşlerden hangisinin derse girebileceğidir ki çünkü eldeki imkânlar sadece birinin derse girebilmesine izin vermektedir.²² Bu noktada aileler imkânsız bir seçime zorlanmakta, çocukları açısından zor bir karara varmaktadır. Seçimin genellikle sınıf düzeyinde hangisinin daha önemli görüldüğü -sınav yılı, okula yeni başlama gibi- ve başarı düzeylerine göre olduğu söylenebilir.

Bir başka sorun olarak da internet erişimine ulaşmaktan bahsetmek mümkündür. Tıpkı teknolojik araçların eksikliği gibi internet erişiminin eksikliği de uzaktan eğitim derslerine katılmayı engellemektedir. Bu süreçte Milli Eğitim Bakanlığı ve

²¹ Bourdieu ve Passeron, **Varisler Öğrenciler ve Kültür**, s. 40.

²² Cumhuriyet, "Öğretmenler Anlatıyor 1-: Dört Öğrenciyle Canlı Ders" [27 Kasım 2020], Artı Gerçek, "Öğrenciler Anlattı 3 Kardeş Bir Telefonla uzaktan Eğitim Alıyor" [27 Kasım 2020].

Yüksek Öğretim Kurulu bedava internet kullanımları sağlamıştır fakat bunlar da ders sayıları ve görüntülü görüşmeler açısından sınırlı kalmaktadır. Diğer taraftan bu sorun internete ulaşmanın mümkün olduğu, fakat ekonomik sermayenin eksiliği durumu ve internete erişiminin sağlanmadığı yerler gibi kendi içerisinde çatlara ayrılabilir. Bir yandan ilçe ya da şehir merkezlerinde oturmalarına rağmen internet erişimi olmayan çocuklar varken diğer yanda köylerine internetin ya hiç gelmediği ya da çekim gücünün düşük olduğu çocuklar vardır.²³ Bu açıdan kente ve kıra dair bir ayırımın söz konusu olduğu da görülmektedir. Kırsaldaki çocukların ancak okulla birlikte eğitime ulaşabildiklerini söylemek de yanlış olmayacaktır. Kırsaldaki ve alt gelir grubundaki çocukların eğitimden bu kadar uzak kalmasının yanı sıra kentin ve üst gelir grubunun imkânlarıyla eğitimden hiçbir şekilde geri kalmayan çocukların durumu da Bourdieu'nün yeniden üretim olarak adlandırdığı durumu sürdürecektir. Onlar ellerindeki imkânlar sayesinde eğitimlerine hiçbir eksiklik duymadan devam edebilmektedir.²⁴ Gerek internete ve araçlarına erişim açısından gerekse de yüz yüze eğitim için kabul görebilecek nispeten az mevcut sınıflarla uzaktan eğitim süreci en iyi şekilde yönlendirilmeye çalışılmıştır. Bu açıdan buradaki düzenleme ile üst sınıfın çocukları kendi sınıflarının devamlılığını sağlamakta toplumsal yeniden üretimi gerçekleştirmeye devam etmektedirler.

Sonuç ve Öneriler

İçinde bulunduğumuz süreçte hayatın pek çok alanında yaşanan değişikliklerden eğitim de nasibini almış; eğitim hakkı üzerinde belli bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar ekonomik, toplumsal ve kültürel açılardan irdelenebileceği gibi sınıfsal anlamda da değerlendirilmeye uygun görülmektedir. Yani çalışma kapsamında uzaktan eğitim süreci Bourdieu üzerinden hem sınıfsal hem de toplumsal anlamda ele alınmaya çalışılmıştır. Çünkü Bourdieu'nün kuramı eğitim alanında yaşanan sorunlara ilişkin temel bir perspektif sunmakta, yaşanan krizleri kendisine özgü kavramlarla açıklayabilmektedir.

Uzaktan eğitim süreci çocukları okulun sunduğu temel eğitim hakkından uzaklaştırmış ve onları çeşitli sorunların baş gösterdiği bir alana sürüklemiştir. Burada nihayetinde okulun sunduğu fırsatların da ne derecede yeterli sayılabileceği sorunu

²³ Sertaç Kayar, "Köyde Uzaktan Eğitim Çekmiyor: Bilgisayar, Tablet Yok, Olsa Da İnternet Yok Televizyon Var Ama Elektirik Yok" (27 Kasım 2020), Umay Akman Salman, "Kırsalda Uzaktan Eğitim" (27 Kasım 2020).

²⁴ Yıldız Aktaş, "Özel Okullar Uzaktan Eğitime Hazır" (27 Kasım 2020).

göz önünde bulundurulması gerekirken, uzaktan eğitim sürecinin temel fırsatlardan da uzaklaşma anlamına geldiği görülmüştür. Hem temel eğitim hakkından hem de akran öğrenmesi ve sosyalleşme süreçlerine katılımdan mahrum kalan çocukların süreç içerisinde ne kadar yeterli bir eğitim aldıkları kuşkuludur. Çünkü eğitim bir süreç olarak yaşayarak öğrenmeyi pekiştirmekle çocuğu hayata hazırlamaktadır. Bu doğrultuda yetersiz eğitimin de sorun oluşturmayacağını söylemek oldukça yanıltıcı olacaktır. Bu yüzden ister okulda yüz yüze bir eğitimle isterse de uzaktan çevrimiçi eğitimlerle olsun çocukları geleceğe hazırlayacak yeterli eğitimin sağlanması temel bir hak meselesidir. Bu açıdan sürecin sorunlarını en aza indirilebilmek için çalışma kapsamında bulunulacak öneriler, teknolojik ve niteliksel olarak iki temel başlık altında toplanabilir.

Teknolojik öneriler arasında i) gerekli alt yapı hizmetlerinin oluşturulmasıyla internet erişimi açısından sorunlu hiçbir bölgenin kalmamasını sağlamayı ve bu doğrultuda her öğrencinin internete ulaşabilme imkân ve potansiyelini hazırlama, ii) yeterli düzeyde teknolojik araç desteğinin gerektiği yerlerde, köylerde ve yoksullara yönelik, çifte-standart uygulama ve iii) ücretsiz olarak kullanıma sunulan internet erişimlerinin kapasitelerini arttırma sayılabilir. Diğer taraftan niteliksel öneriler ise i) derslerin saatlerini ve yoğunluklarını çeşitli boyutlar göz önünde bulundurarak hazırlamak, ii) ders içeriklerinin niteliklerini arttırmak ve iii) okulun sunduğu fırsatların yokluğunu telafi edebilecek etkinlikler üretmek ve bu etkinliklere yönlendirmek olarak sıralanabilir. Tüm bunlar ekseninde her koşulda temel eğitim hakkına ulaşabilmeyi sağlamak adına gerekli adımların atılmasına yönelik çalışmalara öncelik verilmelidir.

Ayrıca buraya kadar aktarılan tüm bilgiler göz önünde bulundurulduğunda uzaktan eğitim sürecinin daha nitelikli bir şekilde değerlendirilebilmesine yönelik de çeşitli önerilerde bulunmak mümkündür. Yukarıdaki görüldüğü gibi uzaktan eğitim süreci sınıfsal ve bölgesel etkenlerden farklı şekillerde etkilenmiştir. Bu farklılıkların beraberinde getirdiği sorunların yeterince anlaşılabilmesi ve doğru çözümlerin sunulabilmesi için her bir sınıf ya da bölge kendi bağlamı içerisinde değerlendirilmedi. Örneğin üst sınıfların bu süreçle ilgili deneyimlerini anlamının yolu onlara özel nicel çalışmaların yapılmasını gerekli kılabılırken kırsal bölgenin süreç deneyimi nitel çalışmalarla anlaşılabilir görünmektedir. Bu açıdan ülkenin çeşitli konumlarından ve çeşitli tabakalarından bireylerle birebir çalışmalar gerçekleştirilerek karşılaştırmalı analizler yapılabilir. Buna ek olarak sürecin öğretmen ve öğrenciler özelinde de ay-

rıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü en başından sonuna kadar iki tarafın da dâhil olduğu ve beraber yürüttüğü bir süreç söz konusudur. Bunun için taraflara özel çalışmaların da sürecin iyileştirilmesi adına faydalarının görüleceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak uzaktan eğitimin ortaya çıkardığı teknolojik ve niteliksel sorunların Bourdieu'nün kavramsal çerçevesi ekseninde ele alınabileceği görülmektedir. Bu doğrultuda eğitim eşitsizliklerinin toplumsal bir bağlamdan hareketle nasıl anlaşılacağı tartışılmıştır. Tartışmaya neden olan sorunların çeşitliliği göz önünde bulundurularak çözümleri de yine teknolojik ve niteliksel olarak ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda sorunlar ve çözümler henüz kestirilebilir düzeydeyken gerekli önlemleri almanın faydalı olacağı açıktır. Çünkü çözüme kavuşturulamayan sorunlar büyümekte ve baş edilemez duruma gelebilmektedir. Bunun için böylesi önemli bir konuda gerekli çözümler için en kısa sürede adım atılması elzemdir.

KAYNAKÇA

Aktaş Salman, U. ‘Kırsalda Uzaktan Eğitim’ (27 Kasım 2020). <https://www.egitimreformugirisimi.org/kirsalda-uzaktan-egitim/>

Aktaş, Y. ‘Özel Okullar Uzaktan Eğitime Hazır’ (27 Kasım 2020). <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/ozel-okullar-uzaktan-egitime-hazir/1942768#>

Artı Gerçek, ‘Öğrenciler Anlattı: 3 Kardeş Bir Telefonla Uzaktan Eğitim Alıyor’ (27 Kasım 2020). <https://artigercek.com/haberler/ogrenciler-anlatti-3-kardes-bir-telefonla-uzaktan-egitim-aliyor>

Aybay, R. (2016). *Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (Elektronik Sürüm)*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği. <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBo-oks/iheb.pdf>

Aydın, M. (2016). *Kurumlar Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.

Bourdieu, P ve Passeron, J.-C. (2015). *Varisler Öğrenciler ve Kültür*. (L. Ünsaldı ve A. Sümer, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.

Bourdieu, P. (2016). *Seçilmiş Metinler*. (L. Ünsaldı, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.

Bourdieu, P. (2018). *Sosyoloji Meseleleri*. (L. Ünsaldı, Edt.). Ankara: Heretik Yayınları.

Cumhuriyet, Gündem Haberleri, ‘Öğretmenler Anlatıyor1-: Dört Öğrenciyle Canlı Ders’ (27 Kasım 2020). <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ogretmenler-anlatiyor-1-dort-ogrenciyle-canli-ders-1764275>

Kaplan, M. ve Yardımcıoğlu, M. (2020). “Alan, Habitus Ve Sermaye Kavramlarıyla Pierre Bourdieu”, *Habitus Toplum Bilim Dergisi*, Sayı 1, 23-38.

Kayar, S. ‘Köyde Uzaktan Eğitim Çekmiyor: Bilgisayar, Tablet Yok, Olsa Da İnternet Yok Televizyon Var Ama Elektrik Yok’ (27 Kasım 2020). <https://tr.sputniknews.com/columnists/202009221042892407-koyde-uzaktan-egitim-cekmiyor-bilgisayar-tablet-yok-olsa-da-internet-yok-televizyon-var-ama/>

Kırık, A. M. (2014). “Uzaktan Eğitimin Tarihsel Gelişimi Ve Türkiye’deki Durumu”, *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı 21, s. 73-94.

Layder, D. (2019). *Sosyal Teoriye Giriş*. (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.

(MEB), T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. ‘Bakan Selçuk, 23 Mart’ta Başlayacak Uzaktan Eğitime İlişkin Detayları Anlattı’ (27 Kasım 2020). <http://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-23-martta-baslayacak-uzaktan-egitime-iliskin-detaylari-anlattı/haber/20554/tr>

Parlak, B. (2017). “Dijital Çağda Eğitim: Olanaklar Ve Uygulamalar Üzerine Bir Analiz”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, Kayfor15 Özel Sayısı, s. 1741-1759.

Parlak, B. (2019). “Bir Kamu Hizmeti Ve Politikası Alanı Olarak Eğitimde Teknolojik Gelişimin İzlerini Sürmek Ve Dijital Eğitim”, *Tesam Akademi Dergisi*, Sayı 6, Cilt 1, s. 77-95.

Salgın Günlerinde Uzaktan Eğitim Çalıştayı, ‘Sonuç Raporu’ (27 Kasım 2020). <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2020/09/sonu%C3%A7-raporu.pdf>

Sarı, T ve Nayır, F. (2020). “Pandemi Dönemi Eğitim: Sorunlar Ve Fırsatlar”, *Turkish Studies*, Sayı 15, Cilt 4, s. 959-975.

Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2015). **Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri**. (I. Ertuna Howison, Çev.). Ankara: De Ki Basım Yayın.

(USES), T.C. Sağlık Bakanlığı, ‘Uzaktan eğitim Nedir?’ (28 Kasım 2020). <https://uses.saglik.gov.tr/uzaktanegitim.aspx>

Ünsaldı, L. ve Geçgin, E. (2015). *Sosyoloji Tarihi Dünya’da ve Türkiye’de*. Ankara: Heretik Yayınları.

Yanıklar, C. (2010). “Kültürel Sermaye, Eğitim Ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu’nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış”, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 22, 121-138.